

ОГЛЕДИ И СТУДИЈЕ

УДК: 330.34+316.42](497.11)

Српска политичка мисао
број 1/2012.
год. 19. vol. 35.
стр. 211-228.

Оригинални
научни рад

Снежана Грк

Институт друштвених наука, Београд

СРБИЈА ТОНЕ У ЕКОНОМСКО И ДРУШТВЕНО БЕЗНАЂЕ*

Сажетак

Систем Србије урушава сам себе. Уколико једни те исти економски експерти буду водили државу, промене се не могу очекивати. Земља само може да иде у већи суноврат. Заstraшујуће је што се данас политика схвата као шанса за напредак појединаца. Жеље за променом целокупног друштва нема. Зато је незапосленост досегнула до рекордних размера, сиромаштво расте, а један број моћника се богати. Морал већ одавно не постоји у држави Србији.

Томе још више доприносе српски експерти који задужују земљу и њено становништво преко сваке мере, и истовремено прокламују реформе, које су сада само козметичке. Потребно је хитно истински кренути у реформе и престати са задуживањем. У противном, нова надолazeћа криза јавног дуга и неликвидности гурнуће земљу још дубље у економско и друштвено безнађе. Таква реалност ће распршити илузије о европском сну.

* Рад је део истраживања на пројекту *Моделирање развоја и интеграције Србије у светске токове у светлу економских, друштвених и политичких гигања*, евиденциони број 179038, а који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Кључне речи: Србија, економија, друштво, безнађе, удаљавање од Европске уније.

ЕКОНОМСКИ УЧИНАК СРБИЈЕ

На први поглед изгледа да су налази Европске комисије нешто лепше нашминкани, него што је стварност у Србији. Привреда земље је ушла у зачарани круг. Пад индустријске производње се наставља. Оправдана је бојазан привредника да ће тражња за њиховом робом још опадати, и да ће трошкови и цене расти. Расту дугови државе и становништва, незапосленост досеже огромне размере, сиромаштво је озбиљна претња друштву. Привреда Србије већ одавно посустаје. Економске детерминанте су забрањавајуће, упркос налазима Европске комисије.

У Извештају Европске комисије¹⁾ (ЕК) о економском учинку Србије у 2011. години, наводи се да је Србија у последњем кварталу успела да одржи брзину економских активности па је остварен привредни раст од 1,9 одсто, али како је индустријска производња од половине године почела да слаби, економски раст одржао се захваљујући опоравку грађевинске активности.

Осим тога, ЕК наводи да је раст Србије био заснован на извозу док је импулс домаће тражње био ограничен због мањих инвестиција и слабе привредне потрошње. Промет у малопродаји је закључно са новембром био скоро 17 одсто нижи у односу на исто раздобље 2010.

Европска комисија очекује да ће наставак либерализације тржишта и цена помоћи спутавању инфлаторних очекивања. Активност банака оцењује се као релативно скромна. Ниво лоших кредита премашио је 19 одсто укупних позајмица. Тако је Србија заузела треће место иза Исланда и Црне Горе. Спољни дуг је 24 милијарде еура, и ЕК га је оценила као релативно стабилан иако износи 75 одсто бруто домаћег производа (БДП). Такође, Европска комисија констатује да је ниво јавног дуга вероватно премашио 45 одсто БДП, а Влада Србије и даље емитује обвезнице.

НЕМОГУЋНОСТ СЕРВИСИРАЊА КРЕДИТА

Србија се прекомотно задужује, а цена задуживања ће бити превисока, јер је новац све скупљи. Ефекат таквог задуживања ће се видети тек када почну да се враћају дугови. Позајмљени новац

1) Извор: ЕС, Извештај Европске комисије о економском учинку Србије у 2011, доступно 15.01.2012. године.

је отишао у превелику потрошњу. Новчана средства су углавном утрошена на текућу буџетску потрошњу, односно на зараде и пензије и куповину робе и услуга.

Национална привреда је већ сада у забрињавајуће тешкој ситуацији због кредита које домаће фирме дугују банкама у земљи и иностранству. Дуг домаћих фирми националним банкама односно кредити узети у Србији износе 12,0 милијарди еура, и на нивоу су од чак 15,2 одсто, док је дуг домаћих предузећа инобанкама око 9,0 милијарди еура²⁾. Оно што посебно забрињава јесте кашњење отплате дуга. Наиме, за трећи квартал 2011. године, домаће фирме касне са отплатом инокредита скоро 1,4 милијарде еура³⁾, и то само по основу главнице дуга. А неизмирена камата је још 256,3 милиона еура.

Обавезе предузећа и проблем сервисирања кредита ће веома брзо ескалирати, будући да је извоз под притиском скромне тражње из еурозоне, а неликвидност расте.

Из података централне банке види се да су најважнији кредитори домаћој привреди Европска банка за обнову и развој (*EBRD*) - предузећа дугују тој финансијској институцији 251,4 милиона еура, и Европска инвестициона банка (*EIB*) - којој се дугује 145,0 милиона еура. Али, за сада према *EBRD* и *EIB* нема кашњења у измиривању обавеза. Кашњење у отплати кредита односи се на остале кредиторе, и њима се дугује чак 8,5 милијарди еура⁴⁾. Развојним банкама страних влада предузећа дугују 47,4 милиона еура за дугорочне кредите и 8,0 милијарди еура за краткорочне. Такође, Русији за увоз гаса треба платити 9,7 милиона еура⁵⁾.

Држава је узимала кредите⁶⁾ и за инфраструктуру од Европске инвестиционе банке и Европска банка за обнову и развој.

У другој половини 2011. године Влада Србије је усвојила закон којим се прописује да држава враћа дуг⁷⁾ више јавних преду-

2) Уз овај наведени средњорочни и дугорочни спољни дуг домаћих фирми, краткорочни дуг износи 72,1 милион еура, од чега се чак 31,5 милиона не враћа у року. (Извор: Народна банка Србије, доступно 20.01.2012. године).

3) Извор: Народна банка Србије, доступно 20.01.2012. године.

4) Извор: Народна банка Србије, доступно 20.01.2012. године.

5) Извор: Народна банка Србије, доступно 20.01.2012. године.

6) За изградњу коридора 10 Србија је узела кредит од око 500 милиона еура. За реконструкцију Газеле од Европске инвестиционе банке (*EIB*) добијено је 33 милиона еура. Европска банка за обнову и развој (*EBRD*) финансира мост преко Аде и он ће коштати (бар за сада) око 120 милиона еура.

7) Држава гарантује за зајмове компанија: Србијагас, Јат техника, Јат ервејз, Галеника, затим Грађевинске дирекције Србије и друге.

зећа и установа која су подигла кредите⁸⁾ углавном из средстава Париског и Лондонског клуба, и других иностраних поверилаца.

Влада Србије у буџету за 2012. годину предвидела је гаранције јавним предузећима од 45 милијарди долара, што је за чак 15 милијарди више него што је договорено са Међународним монетарним фондом (ММФ). Велики проблем су зајмови “Србијагаса”, за које држава гарантује, а који досежу скоро 30 милијарди динара.

Међутим, доношењем одлуке да држава враћа дугове неких јавних предузећа говори о продужавању погрешне и застрашујуће политике⁹⁾ коју Влада Србије води. Ради се о томе да држава већ дуже раздобље сервисира обавезе тих предузећа, јер она својим пословањем нису у стању да обезбеде средства за враћање кредита. Но, поставља се питање: који су критеријуми били одлучујући да држава стане иза неких предузећа и враћа њихове дугове, а за нека друга предузећа то не ради? Одговор се може пронаћи једино у партијским критеријумима.

ИГРЕ ВЛАДЕ СРБИЈЕ СА ВАШИНГТОНСКИМ КРЕДИТОРОМ

Свесна чињенице да неће моћи да изађе из проблема у којима се налази, крајем септембра 2011. године, Влада Србије је са ММФ-ом договорила аранжман из предострожности вредан 1,1 милијарду еура. Према том договору, минис у буџету не би смео да буде већи од 4,25 одсто бруто домаћег производа, односно око 1,5 милијарди еура. Међутим, одмах у почетку се знало да је буџет направљен према исувише оптимистичким прогнозама, рачунајући са привредним растом од 1,5 одсто и растом пореских прихода од шест одсто, у раздобљу опште кризе. Колико је ова рачуница била нереална показало се веома брзо.

8) Укупан износ кредита је 654,8 милиона еура, 590,4 милиона долара и 627.341 швајцарских франака. Тако ће држава уместо Железница Србије враћати кредит од 181,8 милиона еура и 15,1 милиона долара, док су Путеви Србије ослобођени обавезе да врате дуг од 464,8 милиона еура и 43,3 милиона долара. Држава ће уместо Клиничког центра Србије у Београду, иностраним повериоцима вратити кредит од 3,1 милион еура и дуг земуњске болнице од 1,9 милиона еура. Затим, држава ће вратити и кредит Радио Југославије од 3,1 милиона еура и 627.341 швајцарских франака. Фонд за развој Србије од 320.943 долара и Грађевинског факултета у Суботици од 235.243 долара.

Исто тако, ЕПС је са *EBRD* потписао уговор о кредиту од 80 милиона еура, за заштиту животне средине у Рударском басену Колубара. Ту се рачуна и на зајам Немачке развојне банке од 74 милиона еура. Влада Србије је за субвенционисане кредите издвојила око 400 милиона еура. Из буџета је до средине 2011. године додатно издвојено око 100 милиона за директне субвенције страним предузећима. (Извор: Документ Владе Србије, доступно 02.10.2011. године).

9) Grk S. (2011), „Srbija i svet – integracije ili igra čekanja“, ur. S. Grk, *Srbija i svet – razvoj i integracije*, Institut društvenih nauka, Beograd.

Навикли на стална попуштања, владини експерти покушали су да се играју са вашингтонским кредитором. Задуживања у буџету Србије за 2012. годину премашила су договорене границе. У буџету је предвиђено и посебно задуживање у различитим валутама код пословних банака и институционалних инвеститора у износу од 300 милиона еура – мада толики износ није био договорен са ММФ. Такође је, мимо договора са Фондом, Влада Србије планирала и задуживање за изградњу нових система за наводњавање у износу од 5,26 милијарди динара.

Тако је радећи мимо договора, Влада Србије изиграла повећење светског кредитора, и ситуација се почела компликовати. Наиме, сасвим оправдано, Борд директора ММФ-а одлучио се на увођење дисциплине, дајући лекцију владајућој структури у Србији. То је разлог што је по други пут одложена ревизија¹⁰⁾ аранжмана из предострожности. Ова финансијска институција је јасно ставила дознања да српски фискални програм није у складу са договором. У њиховом саопштењу наводи се да издавање државних обвезница, гаранција и примена инвестиционих пројеката у 2012. години премашују границе дефицита и јавног дуга предвиђене програмом.

Како сада ствари стоје, сасвим је сигурно да се Србија уопште неће моћи извући из кризе без озбиљне интервенције ММФ-а. Челници државе Србије се непромишљено задужују, и већ је извесно да ће уследити тешки проблеми у финансирању обавеза државе. Само у 2012. години Србија ће за отплату дугова и покривање минуса у буџету морати да издвоји чак 510 милијарди динара, односно 5,1 милијарди еура, што је 14 одсто БДП-а.

Пошто расте неповерења инвеститора у кредитну способност државе Србије, то ће имати озбиљне реперкусије на економски и друштвени живот у земљи. Велика је вероватноћа да инвеститори одустану од рефинансирања државних вредносних папира, а то значи да финансијска средства не пласирају поново у трезорске записе. Заправо, када би се десило да инвеститори одбију да финансирају фискални дефицит и отплату доспелих дугова, Србија би опасно улетела у дужничку кризу. Чак је и Фискални савет¹¹⁾ указао свој страх због оваквог могучног сценарија.

10) Прва ревизија аранжмана требало је да се разматра 23. децембра 2011. године, али је она одложена »пошто усвојени буџет Србије за 2012. није у складу са програмом који је договорен са Фондом«.

11) Фискални савет је израчунао да држава мора да обезбеди око 360 милијарди динара за отплату главнице јавног дуга. Томе износу треба додати још 152 милијарде динара да би се покрила разлика између прихода и расхода у буџету. У извештају Фискалног савета наводи се да део обавеза у износу од 50 до 60 милијарди динара могуће је финансирати

Дакле, ако ММФ не одржи контролу над финансијама тада ће се повећати ризик рефинансирања у 2012. години, јер инвеститори с правом могу оцене да је држава несолвентна и да престану финансирати отплату дугова и фискални дефицит. То значи, саввим сигурно, да ће Србија знатно премашити границу дуга изнад законом прописаних 45 одсто БДП-а.

Дугорочно треба избегавати да се земља задужује¹²⁾ и тиме чини грешке. Задуживање није прихватљиво, али је политичарима најједноставније. Државе које се задужују налазе се у рукама банкара и међународних финансијских институција. А то је јако опасно. Дугорочне импликације су велике.

Србија је крајем 2010. године улетела у зону високозадужене¹³⁾ земље. Тада је учешће укупног спољног дуга Србије у БДП-у износило 82,5 одсто¹⁴⁾. И тиме је ушла у дужничку кризу.

Сада спољни дуг приватног сектора, који чине предузећа и банке, износи 13,4 милијарде еура, а јавног сектора, наиме државе 10,4 милијарде еура. Дакле, укупни спољни дуг земље је 23,8 милијарди еура¹⁵⁾, или приближно 80 одсто бруто домаћег производа. Стопа сервисирања спољног дуга Србије, односно годишња рата у односу на приход од извоза, достигла је 35 одсто. Ово је забрињавајуће, јер је граница од 25 одсто прописана као максимално дугорочно одржива. Обавезе предузећа и сервисирања кредита ће бити изузетно велики проблеми, будући да је извоз под притиском скромне тражње из еурозоне, а неликвидност расте. Криза у Србији ће тек ескалирати, и могла би попримити велике димензије, па ће и решење за сервисирање дуг бити упитно.

НЕЗАПОСЛЕНОСТ

Поред задужености, горући проблем у држави Србији је незапосленост. Републички завод за статистику средином јануара 2012. године је објавио на бази Анкете о радној снази поражавајуће податке на тржишту рада, и то да је “од пролећа до јесени без

из постојећих девизних депозита државе. Али недостаје још 450 до 460 милијарди динара. (Извор: Извештај Фискалног савета, доступно 21.01.2012. године).

12) Видети: Грк С. (2011), „Србија – у потрази за смислом будућности“, *Српска политичка мисао*, бр. 3/2011, Институт за политичке студије, Београд.

13) Високозадужена земља је она чији спољни дуг износи 80 одсто бруто домаћег производа.

14) Извор: Народна банка Србије, доступно 28.04.2011. године.

15) Извор: Народна банка Србије, доступно 20.01.2012. године.

посла остало више од 40.000 запослених”. Тако се стопа незапослености радно способног становништва старијег од 15 година са априлских 22,2 повећала на 23,7 одсто у новембру 2011. године. Значи, скоро сваки четврти радно способни становник је без посла. Број људи који имају посао, односно оних који су запослени, пао је са 36,2 на 35,3, док је стопа оних који раде на црно, односно неформално запослених, исто тако у паду и износи 17,8 одсто. У компарацији са подацима од пре годину дана, незапосленост је порасла за чак 4,5 одсто, а запосленост је пала за 2,4 процента¹⁶⁾.

Када се посматра популација од 15 до 64 године подаци су више него забрињавајући. “На том узорку незапосленост је достигла чак 24,4 процента.”

Број запослених у Србији током 2011. пао је за готово три одсто и сада их има 1,76 милиона. Европска комисија, у свом прегледу економија земаља кандидата и преткандидата за чланство у ЕУ, наводи да је то историјски минимум за Србију.

Да стање у Србији постаје алармантно указују и компаративни подаци о незапослености у односу на окружење, Европску унију и САД. Видети *Табелу 1*.

Табела 1. Незапосленост у ЕУ, САД и окружењу

Земља	Стопа (%)	Земља	Стопа (%)	Земља	Стопа (%)
Аустрија	4,0	Словенија	8,2	Португал	13,2
Луксембург	4,9	Британија	8,3	Словачка	13,5
Холандија	4,9	Италија	8,6	Ирска	14,6
Немачка	5,5	Кипар	9,1	Летонија	14,8
Малта	6,4	ЕУ	9,8	Литванија	15,3
Чешка	6,7	Француска	9,8	Грчка	18,8
Белгија	7,2	Пољска	10,0	Шпанија	22,9
Румунија	7,3	Еурозона	10,3	САД	8,6
Финска	7,4	Мађарска	10,7	Хрватска*	18,7
Шведска	7,4	Бугарска	10,9	БиХ	27,0
Данска	7,8	Естонија	11,3	Македонија	32,0

Извор: *Eurostat*, доступно 17. јануар 2012. године.

* пројекција за 2012 (Извор: Хрватска народна банка)

Да ли је у држави Србији неко уопште забринут због овако алармантних података¹⁷⁾ о незапослености? Изгледа да нико није

16) Извор: Републички завод за статистику, доступно 17.01.2012. године.

17) Подаци говоре да 17,4 одсто становништва посао тражи од четири до шест година. Чак 13,4 одсто дуже од десет година безуспешно покушава да се запосли, а свега 0,3 одсто

забринут. Већ раније се наслућивало да ће овај проблем постаги горући, али Влада Србије није предузимала ефикасне мере, или су мере биле погрешне. Изгледа као да економски експерти нису чули ни упозорење стручњака Међународног монетарног фонда, који су још приликом закључивања аранжмана из предострожности нагласили да је незапосленост у Србији примарни проблем.

Међутим, проблем незапослености у земљи није могућно решавати све док не буде страних директних инвестиција у довољном обиму. Србији су инвестиције више него потребне. Одсуство инвестиција утиче и на пад конкурентности. То се може видети у Извештају¹⁸⁾ Светског економског форума (*WEF*) за 2011. годину. Наиме, на ранг листи која обухвата 142 земље Србија је рангирана на 95. месту по конкурентности у свету. У протекле четири године Србија је погоршала своју позицију на листи *WEF*-а за 10 места док су земље Западног Балкана у просеку побољшале свој ранг за 10 места.

Јако су упитна очекивања властодржаца у Србији да ће се у 2012. години привући 1,5 милијарди еура страних директних инвестиција у поређењу са прошлогодишњих 1,8 милијарди еура. Ризик инвеститора расте, са једне стране, због несрећности у земљи и, са друге стране, због економске и финансијске кризе чији свршетак се још не наслућује.

Такође, поред пораста инвестиција, на раст запошљавања утиче пораст производње и тражње. Пошто нити један од ових чинилаца не обећава опоравак, а држава наставља да гуши привреду, треба очекивати још горе стање у сфери незапослености у 2012. години, јер је то изборна година која је за раднике изгубљена. А и наредне године не обећавају ништа добро. Ефекти на тржишту рада ће бити још гори ако се не оствари планирани привредни раст за ову годину од 1,5 одсто (који је такође недовољан). За сада нема наговештаја да ће привредна политика утицати на раст улагања и запошљавање. Па треба очекивати да ће 2013. године и надаље бити негативан тренд запослености и већи раст незапослености.

ДИЈАСПОРА СПАШАВА СУНОВРАТ

Посебна спознаја се фокусира на један феномен – а то је штедња. Домаћа штедња, као извор финансирања, повећана је са 4,8 милијарди еура у 2008. на садашњих 7,6 милијарди еура. Звучи

њих није тражило запослење.

18) Извор: *World Economic Forum (WEF)*, доступно 07.09.2011. године.

парадоксално - када се зна да је незапосленост велика, задуженост становништва Србије код банака расте (на крају 2011. године задуженост је износила 818 еура по глави становника¹⁹⁾, а то је 2,2 просечне зараде), а штедња расте. Привреда и грађани Србије су током 2011. године повећали задуженост по основу банкарских кредита за 9,6 одсто односно на крају 2011. године банкама за кредите укупно су договали 18,98 милијарди еура. Од тога 12,0 милијарди еура се односи на кредитни дуг предузећа. Само током децембра задуженост становништва и привреде порасла је за 2,4 одсто²⁰⁾.

Објашњење о невероватним парадоксима када се становништво задужује, а штедња расте, налази се у чињеници да дознаке из иностранства играју најважнију улогу у земљи. Србија би много раније доживела економски суноврат да није било дознака из дијаспоре.

Прилив девизних дознака из дијаспоре у 2011. години је био рекордан и достигао је 5,5 милијарди долара²¹⁾. Ради компарације, за покриће мањка у буџету у 2012. години и исплату приспелих рата државног дуга до краја ове године, држави Србији треба око 5,1 милијарди еура. Када се посматра раздобље од 2000. закључно са 2010. годином, укупни девизни прилив од дознака из иностранства достигао је 27,6 милијарди еура²²⁾, а укључујући и прилив у 2011. износ је досегнуо 33,1 милијарди еура.

Међутим, Светска банка процењује да је од 2000. године у Србију из дијаспоре стигло далеко више новца. Према статистичким подацима Светске банке, у раздобљу од 2000. до 2010. године, око четири милиона људи, колико се процењује да је у дијаспори, послало је 42,96 милијарди долара. Поред тога, Светска банка наводи да је у 2010. години у Србију пристигло 5,58 милијарди долара. По истраживањима стручњака из Светске банке, од укупно 155 држава које су рангиране, Србија заузима пето место по просечном износу пристиглих дознака по становнику, од 2000. закључно са 2009. годином. У поменутом раздобљу, у Србију је укупно стигло 37,38 милијарди долара, односно сваком становнику Србије годишње у просеку из света је стизало по 81.783 долара.

19) Извор: Удружење банака Србије, доступно 18.01.2012. године.

Дуг грађана Србије по основу кредита био је 733 еура, по основу минуса на текућим рачунима 29, по кредитним картицама 49 и по лизинг уговорима шест еура.

20) Извор: Удружење банака Србије, доступно 18.01.2012. године.

21) Извор: Народна банка Србије, доступно 16.01.2012. године.

22) Извор: Народна банка Србије, доступно 16.01.2012. године.

Дознаке су од 2000. до данас просечно чиниле 13,7 одсто бруто домаћег производа, а у последњих пет година 15,3 одсто²³⁾. Учешће дознака у БДП-у је 2,5 пута веће од учешћа страних директних инвестиција у последњих десет година.

Из напред изнетих цифара закључује се да је девизни прилив од дознака био пресудан, да Србија још много раније не склизне у суноврат, када је социјална слика њених грађана у питању. Другим речима, огроман број становника би се нашао испод прага сиромаштва да није било тако великих дознака из дијаспоре.

Разуме се, и економија је имала користи од дијаспоре. Од 2000. године до данас дијаспора је директно инвестирала, како се процењује, више од 550 милиона долара²⁴⁾ у економију земље, и запослила око 25.000 људи, кроз оснивање малих и средњих предузећа. Могао се и већи број људи запослити да су постојали добри програми за запошљавање и, пре свега воља политичких и економских властодржаца у земљи Србији, да се тако велика средства из дијаспоре утроше на развој, а не на потрошњу.

КОРУПЦИЈА - СИСТЕМСКИ ПРОБЛЕМ

Корупција нагриза друштво. На индексу перцепције корупције *Transparensi internešenela* земље Западног Балкана имају просечну оцену 3,5²⁵⁾ на скали од један до 10, по чему се регион сврстава у високу корупцију.

Србија спада у скупину држава са “ендемском корупцијом”. А то су државе које имају индекс корупције мањи од пет. На листи *Transparensi internešenela*²⁶⁾ за 2011. годину индекс перцепције корупције пао је са 3,5 у 2010. на 3,3 у 2011. години, а то Србију позиционира на 86. место од 183 земље, које су рангиране. Бугарска има идентичан индекс (3,3) перцепције корупције као Србија. Лошије рангирана земља је Албанија, и Босна и Херцеговина, која се налази на 91. месту. Мађарска се налази на 54, а Румунија на 75. месту. Грчка која је највише погођена економском кризом заузима 80. место са индексом перцепције корупције од 3,4. Земље са најмањом корупцијом, према извештају *Transparensi internešenela* су: Нови Зеланд, Данска, Финска и Шведска, док су Авганистан, Мјанмар, Северна Кореја и Сомалија најкорумпираније.

23) Извор: Народна банка Србије, доступно 17.01.2012. године.

24) Извор: Министарство вера и дијаспоре, доступно 17.01.2012. године.

25) Извор: <http://www.euractiv.rs>, доступно 16.01.2012. године.

26) Извор: *Transparensi internešenel*, доступно 02.12.2111. године.

Основни узрок корупције у Србији су спора реформа правосуђа, слабе институције, и политичке партије. Политичке странке су жариште корупције. Оне су највише одговорне за лош индекс перцепције корупције у Србији. Власт често крши антикорупцијске законе, дискреционо примењује законе, и нетранспарентно усваја прописе. Корупција у Србији се не може почети искорењивати све док се пажња заиста не фокусира на јавне набавке и финансирање политичких партија. Сумњиви начин финансирања политичких партија, тајност финансирања, јавне набавке, нетранспарентност трошења новца пореских обвезника, постављање искључиво страначки подобних на јавне положаје, притисак владајућих структура на правосуђе, као и блокада институција, онемогућавају развој економије и друштва.

Због високог степена корупције у Србији инвеститори ће заобилазити земљу, а кредити ће и даље бити скупи. То ће утицати на онемогућавање економског развоја. Држава Србија која мора да се бори против корупције, управо је највише одговорна за корупцију. Појединци и организације такође морају да дају значајан допринос борби против корупције.

Све дотле док се не “размонтира” системска корупција у Србији не треба очекивати доток здравих страних инвестиција, нити запошљавање високообразованих људи који сада напуштају земљу, нити привредни раст односно развој у свим сегментима економије и друштва. Овај системски проблем се мора размонтирати ако власт у Србији заиста жели да њени грађани имају светлију будућност у ЕУ.

НЕКОНКУРЕНТНЕ ЕКОНОМИЈЕ – СМАЊИЛЕ РЕЈТИНГ ДРЖАВАМА

Са падом кредитног рејтинга ситуација у Србији би се додатно компликовала. Пад рејтинга би повећао цену кредита, а и трошкове задуживања земље на међународном финансијском тржишту. Па ипак, због неодговорног понашања власти можда и не би било лоше да се још смањи кредитни рејтинг, јер тада челници државе Србије не би више могли да посуђују иностране кредите. Разуме се, са смањењем кредитног задуживања, још више би се погоршала ситуација у земљи, јер би то довело до притиска на депресијацију курса динара, односно стабилност динара би била уздрмана. То би у лошој привреди узроковало раст инфлације. Вероватно би онда уследила финансијска нестабилност у држави. Са једне стране, овај сценаријо је катастрофалан, али, са друге стране,

приморао би власт у Србији да заиста почне спроводити реформе. И уместо да се траже кредити морали би се тражити начини да се покрене производња и извоз. Другим речима, да се пронађу решења за излазак из кризе.

Србија са неконкурентном економијом, и свим напред поменим проблемима, није потребна Европској унији. Унија се још увек хрве са сопственим проблемима изазваним кризом у многим њеним чланицама. Подаци кажу да 17 чланица еурозоне само у првом кварталу 2012. године мора скупити 200 милијарди долара за отплату доспелих дугова. Француска има највећу стопу незапослености у задњих 20 година, а Велика Британија најављује велико отпуштање радника. Грчка и Италија већ су под принудном финансијском управом. Једино Немачка види светло у будућности.

ЕУ прети опасност да се неке чланице стрмоглаве у спиралу дуга и даљих смањења рејтинга. Неке ће земље бити приморане на банкрот или на излазак из еурозоне. Рејтинг компанија *Standard and Poor's* смањила је рејтинг²⁷⁾ многим европским земљама, међу којима су Француска, Аустрија, Италија, Малта, Кипар, Словачка, Словенија, Шпанија и Португал.

Смањење рејтинга, нарочито Француској и Аустрији, схваћено је као озбиљан ударац Еуропарламенту у којем је створен страх како ће се то одразити на кризни фонд који је формиран за помоћ чланицама еурозоне које су погођене кризом.

Неким чланицама еурозоне смањен је рејтинг највише због тога што је њихова привреда постала неконкурентна, јер нису спровели реформе. Због тога је највише смањен рејтинг Италији и Шпанији (за две степенице). Италија и Шпанија могле би улетети у кризу несолвентности са несагледивим последицама по глобалну економију.

Смањење рејтинга најтеже ће пасти Португалу, јер је португалски рејтинг снижен до безвредног, и на истом је нивоу као и грчки чија је оцена “СС” – најлошија. Изван еурозоне, јако лоше стоје још две чланице ЕУ - Румунија и Мађарска. Из ове регије, исто тако, лоше стоје и Србија, Македонија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Албанија.

Да још неке државе не би склизнуле у скупину лоших, ЕУ инсистира да се учврсти договор о фискалној дисциплини, те најављује “стежање каиша” стављајући акценат на раст. Европска комисија упућује апел чланицама ЕУ и еурозоне да повећају фи-

27) Рејтинг обухвата оцену економских и финансијских карактеристика државе као што су ниво дугова, имовине и других макроекономских показатеља.

нансијску солидарност, и наглашава потребу јачања економске координације, и потребу за структурним реформама у ЕУ. Изналажење решења за дужничку кризу у еурозони постаје приоритетни политички циљ, од кога зависи опстанак и ЕУ, бар онакве каква је до сада била.

Како би избегли центрифугални вртлог дужничке кризе, сугерише се да Европљани штампају заједничке еурообвезнице, али и да утичу на Европску централну банку да још снизи општу кредитну каматну стопу.

Негативна економска и финансијска гибања на Западу потрајаће још десетак година. Стога званичници еурозоне морају да саопште прецизан план изласка из дужничке кризе и подстицаја привредног опоравка. Еурозона и уопште ЕУ се не може ослонити на велике земље у економском успону - Кину, Индију и Саудијску Арабију. Ове земље неће помоћи Западу у превазилажењу финансијске кризе, ако им се не омогући већи утицај у вођењу глобалне економије. Разуме се, нико неће дати новац а да за узврат не добије нешто друго. У овом случају тражиће значајнију улогу у међународним институцијама.

ПРЕПОРУКЕ ЗА ИЗВЛАЧЕЊЕ СРБИЈЕ ИЗ КАЗИНО СЦЕНАРИЈА

Ако се не прекине тренд брзог раста јавног дуга, државу Србију би у догледно време могао да задеси грчки сценаријо. О препорукама за његово избегавање и уопште за избегавање дужничке кризе већ је писао аутор²⁸⁾ овога рада. Укратко, извучена порука из те анализе гласи - да је најважније да се изврши реструктурирање јавне потрошње и смање трошкови. На средњи рок треба спровести структурне реформе здравства, пензионог система и социјалних трансфера. Потребно је спровести целовиту реформу пореског система, којим би били највише опорезовани најбогатији, њихов луксуз и непокретности. Исто тако, треба опорезивати финансијске трансакције и увести порезе на загађивање околине.

Аутор такође указује да само стимулисање потрошње, те трошење новца на улагања и инвестиције које ће водити развоју, и повећање пореза богатијима може дати резултате као и избегавање да се упадне у замку дефицита. Није добро ако се држава стално

28) Grk S. (2011), „Srbija i svet – integracije ili igra čekanja“, ur. S. Grk, *Srbija i svet – razvoj i integracije*, Institut društvenih nauka, Beograd.

задужује како би покрила буџетски мањак, који се претвара у рупу без дна, а није у стању да обезбеди новац наплатом пореза.

Потребно је стимулисати економију и више улагати у инвестиције, а не штедети. ММФ неким државама препоручује принцип мера штедње популарно назван “стежање каиша”. Историја говори, на примеру Аргентине, да тај принцип није био добар. Он не даје резултате јер становништво сноси највећи терет изласка из финансијске кризе. Разуме се, ММФ сада држави може бити од помоћи, пошто би помогао да се поправи ионако лоша слика Србије у свету. Ова међународна финансијска институција би истовремено била и параван за скривање свих лоших потеза српских елита које воде државу. Али постоје и неки послови које ММФ не може обавити уместо саме државе Србије.

Овде се пре свега мисли на то да држава сопственим мерама крене у привлачење здравих страних инвестиција, а за њихово привлачење је потребно креирати привредни и пословни амбијент, и доследно спроводити прописе и законе. Дакле, да би земља постала атрактивна за стране инвеститоре потребан је ефикасан правни систем. Права власништва морају бити уређена и да су гарантована. Мора бити урађена пореска реформа. Нажалост, представници власти у држави дају лош пример свима у земљи и окружењу, јер су они ти који у највећем броју случајева крше прописе штитећи своје партијске истомишљенике.

Такође, као пожељна мера намеће се потреба да држава крене у нову индустријализацију, запошљавање, да повећа извоз са садашњих 25 на 60 до 70 одсто БДП-а, да драстично смањи јавну и сваку другу потрошњу. А да би се све што је овде набројано почело остваривати потребно је да Србија постане земља у којој ће се поштовати уговори, судови бити ефикасни, а економске, друштвене, приватне и личне слободе на нивоу ЕУ. Али, да би се ово остварило потребно је много времена да прође - јер Србија још увек нема европске вредности.

Да би се развој уопште покренуо потребно је улагати у развој малих и средњих предузећа. Области које су атрактивне за улагања су: пољопривреда, енергетика, прерађивачка индустрија и инфраструктура. У свим областима је потребан нови инвестициони циклус, а у аграру нови зелени план. Али, да би се све горе набројане мере и задаци могли спровести потребно је сузбити корупцију, која је ушла у све поре друштва. Жалосно је што се она увукла “као метастаза” у правосуђе, здравство, али и у образовни систем који би требао да буде покретач развоја земље. Генерације младих едукују се на нездравим темељима.

Недопустиво је да мала Србија буде земља са најмањим бројем високообразованих у односу на суседне земље. То говори да нешто није у реду са самим системом образовања. Студије у земљи нису атрактивне. Професори веома често не задовољавају светске критеријуме и нису у стању да едукују студенте на задовољавајућем нивоу. Због тога, са једне стране, имамо “одлив мозгова” и, са друге стране, због криминала и корупције “штанцовање диплома”. То ће тек бити у раздобљу које долази велики ударац за земљу, пошто ће нестручњаци и надаље да се налазе на позицијама у компанијама, фирмама и, на крају крајева, на руководећим позицијама у држави водећи је у погрешном правцу. Овај проблем у друштву се игнорише, будући да нико у држави не размишља дугорочно. Све наслућује да Србија улази у зону сумрака. Да би се ублажила превелика цена прокоцкане будућности, потребно је много више улагати у перманентно образовање радне снаге, као и у науку.

Snezana Grk

SERBIA IS SINKING INTO ECONOMIC AND SOCIAL HOPELESSNESS

Summary

The Serbian system is collapsing. In case the same economic experts continue to lead the country, we cannot expect any changes. The country may only face a more serious disaster. It is terrifying that today politics is understood as an opportunity for individual progress and advancement. There are no desires to change the entire society. As a result, unemployment has reached its highest level, poverty is growing and a certain number of powerful people are getting richer. Morals no longer exist in Serbia.

This situation has become even worse because of the Serbian experts who bring the country and its population into debts and, at the same time, proclaim reforms that are presently of cosmetic nature only. It is necessary to start immediately with true reforms and to stop running into debts. Otherwise, the new upcoming crisis with public debts and illiquidity will push the country to even deeper economic and social hopelessness. Such reality will scatter the illusions about the European dream.

Key words: Serbia, economy, society, hopelessness, distancing from the European Union

ЛИТЕРАТУРА

- Grk S. (2011), „Srbija i svet – integracije ili igra čekanja“, ur. S.Grк, *Srbija i svet - razvoj i integracije*, Institut društvenih nauka, Beograd.
- Грк С. (2011), „Србија – у потрази за смислом будућности“, *Српска политичка мисао*, бр.3/2011, Институт за политичке студије, Београд.
- IMF (2011), *World Economic Outlook*, Database, September 2011.
- IMF (2011), *World Economic Outlook*, Slowing Growth, Rising Risks, September 2011.
- IMF (2011), *Global Financial Stability Report*, Grappling with Crisis Legacies, September 2011.
- WEF (2011), *Economics for Social Good Grameen Microfinance*, World Economic Forum, Davos, Switzerland, January 2012.
- World Bank (2011), *Analyzing of The World Bank*, Washington.
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics
- <http://www.euractiv.rs>
- <http://www.grameenamerica.com>
- http://www.mfin.gov.rs/pages/news.php?id=7&change_lang=1s
- <http://www.nbs.rs/internet/latinica/80/index.html>
- <http://www.webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>

Resume

Serbia's future is at stake. All the aspirations and desires about entering the European Union are being scattered, because the politicians who lead this country and who declaratively advocate the path towards Europe present their own bad moves and actions as the requirements of the European Council.

Due to a severe crisis in the country it will take a decade or even more time to meet all the requirements imposed by the European Commission to other EU members before becoming a part thereof. Inflation, interest rates, budget deficit and public debt represent the problems that Serbia cannot resolve without the help of international financial institutions. However, now when the European Union is also faced with severe problems in the Eurozone, it is hard to expect that Serbia will start the negotiations on association with the Union, unless the political factor becomes crucial. For quite a long time Serbia will not be able to meet the economic criteria – inflation rate under 1.5% average in three EU countries with the lowest retail prices; nominal interest rate on state securities of maximum 2% above the average interest in the three most favourable EU countries; budget deficit under 3% of GDP; public debt under 60% of GDP; accepting the exchange rate mechanism (ERM) at least two years before entering the European Union.

Additionally, the Copenhagen criteria - *political* (stability of institutions, rule of law, human rights, respect for and protection of minorities), *economic* (market economy) and *ability of the state to take over the obligations arising out of the membership* (the fulfillment of the obligations from the Stabilisation and Association Agreement) – must be realised in order to receive a positive opinion from the European Commission for their fulfillment. However, the realisation of the aforementioned criteria still represents the distant future for Serbia.

The ruling elites will have to work much more and to be more responsible to the society. As a result of the Serbian Government's wrong moves, Serbia has not received the additional means from the European budget 2014-2020, and it will only have access to all the components of IPA funds or the instruments for pre-accession assistance. At this moment Serbia annually gets approximately 200 million Euros from the European funds. This amount for Serbia was defined by the EU plan 2007-2013, and the total amount is 1,4 billion Euros. Out of five pre-accession funds, Serbia uses only two, specifically: one for institution development (building) and one for cross-border cooperation. With the EU candidate status, Serbia could use three more funds – for agriculture, for regional development and structure funds. Since the economic and political authorities in the country do not know what they are doing, Serbia is deprived of the European funds.

If Serbia had entered the budget framework, for new additional means until 2020, it could have counted on more sustainable development with a new development model. Without these funds, it would be more difficult for Serbia to create a new development model, since the previous one has not proved efficient. The new model should initiate development and affect the nation's prosperity. However, economic development itself is not sufficient for prosperity and welfare. It is necessary but not sufficient. GDP is just an indicator of production trends. It is necessary to achieve a balance of economic, environmental and social development. Additionally, it is necessary to enable the resources management. Thus, poverty will be held back and inequality in the society will be diminished.

But, even in the years to come, we should not expect that the Serbian government will act in a different way. It will still depress development. Especially because 2012 is the election year. Until the elections are over, the politics will suit and serve everyone: civil servants, those employed in public companies and pensioners. As soon as the election turbulence is over, the situation will be worse for everyone. There will be a struggle for office and obedient party colleagues will get important functions and offices in the country. The year of 2012 will

be definitely lost in terms of economy, and probably the year of 2013 will also be lost.

If, following the elections, the new government fails to reduce the bureaucratic apparatus, to reform public companies, including the reduction of idlers, to reconstruct the entire fiscal system, and especially the administration, and if it fails to wage a war against corruption as soon as possible, Serbia will not experience better days.

Now, due to a crisis, EU has many problems with its members and with saving the Eurozone, and Serbia, with its immense social problems, unemployment, debts, corrupted parties or blocked system of justice, would not be welcome. There is a high probability that Serbia will remain out of the European Union for quite a long time and, in the meantime, the map of Europe will be completely changed. Therefore, regardless of whether it is in or out of the European Union, it is most crucial for Serbia to make true (radical) changes and accept European values.

* Овај рад је примљен 10. фебруара 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 5. марта 2012. године.